

## פרשת בהר מרכז בגין הרב דוד מנחם

### לע"נ דניאלי זוננפלד

כי-ימוף אחיך ומכר מאחזתו.... ואיש כי-ימכר בית-מושב עיר חומה... וכי ימוף אחיך ומטה ידו עמך-והחזקת בו, גר ותושב וחי עמך... וכי-ימוף אחיך עמך, ונמכר-לך.... וכי תשיג, יד גר ותושב עמך, ומך אחיך, עמו; ונמכר, לגר תושב עמך, או לעקר, משפחת גר.... כי-לי בני-ישראל עבדים, עבדי הם אשר-הוצאתי אותם מארץ מצרים אני ה' א-לקיכם:

**שמונה מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו:** מעלה גדולה שאין למעלה ממנה זה המחזיק בידי ישראל שמך, ונותן לו מתנה או הלוואה, או עושה עימו שותפות, או ממציא לו מלאכה, כדי לחזק את ידו עד שלא יצטרך לברייתו ולא ישאל; ועל זה נאמר "והחזקת בו, גר ותושב וחי עימך" (ויקרא כה, לה), כלומר החזק בו שלא ייפול ויצטרך. פחות מזה- הנותן צדקה לעניים, ולא ידע למי נתן, ולא ידע העני ממי לקח, שהרי זו מצוה לשמה: כגון לשכת חשיים שהייתה במקדש, שהיו הצדיקים נותנים בה בחשאי והעניים בני טובים מתפרנסין ממנה בחשאי. וקרוב לזה--הנותן לתוך קופה של צדקה; ולא ייתן אדם לתוך קופה של צדקה, אלא אם כן יודע שהממונה נאמן וחכם ויודע לנהוג בה כשורה כחנניה בן תרדיון. פחות מזה--שידע הנותן למי ייתן, ולא ידע העני ממי לקח: כגון גדולי החכמים שהיו הולכין בסתר, ומשליכין המעות בפתחי העניים. וכזה ראוי לעשות, ומעלה טובה היא, אם אין הממונין בצדקה נוהגין כשורה. פחות מזה- שידע העני ממי נטל, ולא ידע הנותן: כגון גדולי החכמים שהיו צוררים המעות בסדיניהן ומפשילין לאחוריהן, ובאין העניים ונוטלין, כדי שלא יהיה להן בושה. פחות מזה-שייתן לעני בידו, קודם שישאל. פחות מזה-שייתן לו כראוי ליתן לו, אחר שישאל. פחות מזה-שייתן לו פחות מן הראוי, בסבר פנים יפות. פחות מזה--שייתן לו, בעצב. (רמב"ם סוף הלכות מתנות עניים).

**א** וכי ימוף אחיך (ויקרא כה, לה), הָדָא הוּא דְכְתִיב (תהלים מא, ב): אֲשֶׁרִי מִשְׁפִּיל אֶל דָּל בְּיוֹם רָעָה יִמְלִטְהוּ ה', אָבָא בַר יִרְמְיָה בְּשֵׁם רַבִּי מְאִיר אָמַר, זֶה שְׁמִמְלִיךְ יֵצֵר טוֹב עַל יֵצֵר הָרַע. אִיִּסִי אָמַר זֶה שְׁנוֹתָן פְּרוּטָה לְעָנִי. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר זֶה שְׁקוֹבֵר מֵת מְצוּנָה. רַבְּנָן אָמְרִי זֶה שְׁמִבְרִיחַ עֲצָמוֹ מִן הָעָרִיצִים. רַב הוֹנָא אָמַר זֶה שְׁמִבְקֵר אֶת הַחֹלֶה, דְּאָמַר רַב הוֹנָא פֶּל מִי שְׁמִבְקֵר אֶת הַחֹלֶה פּוֹחֲתִים לוֹ אֶחָד מִשְׁשִׁים בְּחֵלְיוֹ. אִיתִיבִיה לְרַב הוֹנָא אִם כֵּן יַעֲלוּ שְׁשִׁים וְיִרְדַּע עִמָּהֶן לְשׁוֹק, אָמַר לְהֵם שְׁשִׁים וּבִלְבָד שְׁיִהוּ אוֹהֲבִין אוֹתוֹ כִּנְפִשׁוֹ, אִף עַל פִּי כֵּן מְרוֹיחִין לוֹ. עַל דְּעִתִּיה דְּאָבָא בַר רַבִּי יִרְמְיָה דְּאָמַר בְּשֵׁם רַבִּי מְאִיר זֶה שְׁמִמְלִיךְ יֵצֵר טוֹב עַל יֵצֵר הָרַע, דְּכְתִיב (תהלים מא, ג): ה' יִשְׁמְרֵהוּ, מִיֵּצֵר הָרַע. עַל דְּעִתִּיה דְּאִיִּסִי דְּאָמַר זֶה שְׁנוֹתָן פְּרוּטָה לְעָנִי, דְּכְתִיב (תהלים מא, ג): וְיִחַיְהוּ, עַל דְּעִתִּיה דְּרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר זֶה שְׁקוֹבֵר מֵת מְצוּנָה, דְּכְתִיב (תהלים מא, ג): וְאֲשֶׁר בְּאַרְץ, עַל דְּעִתִּיהוּ דְּרַבְּנָן דְּאָמְרִי זֶה שְׁמִבְרִיחַ עֲצָמוֹ מִן הָעָרִיצִים, דְּכְתִיב (תהלים מא, ג): וְאֵל תִּתְּנֵהוּ בְּנִפְשׁ אִיבִי, עַל דְּעִתִּיה דְּרַב הוֹנָא דְּאָמַר זֶה שְׁמִבְקֵר אֶת הַחֹלֶה, דְּכְתִיב (תהלים מא, ד): ה' יִסְעֲדֵנוּ עַל עָרְשׁ דְּרִי. עָרְשׁ דְּרִי.

**אמר רבי יונה** אשרי נותן לְדָל אין כתיב כאן, אלא אשרי משפיל אל דל, הוי מסתפל בו היאך לזכות עמו. רבי יונה בשעה שראה בן גדולים שירד מנכסיו והוא מתבייש לקח, הנה הולך אצלו ואומר לו בשביל ששמעתי שנפלה לך ירשה במדינת הים, הא לך חפץ זה, לכשאתה מתרווח את נותנו לי, ובשעה שנותנו לו הנה אומר לו מתנה לך נתתיו. רבי לוי בשם רבי חמא בר רבי חנינא אמר עשרים ושתים פעמים כתיב: אשרי, ומכלם לא נטול אפוכי אלא זה, ומאי אפוכי נטול ביום רעה ימלטהו ה', לפיכך משה מזהיר לישראל וכי ימוף אחיך.

**ב** דבר אחר, וכי ימוף אחיך, הָדָא הוּא דְכְתִיב (משלי יט, יז): מְלוּנָה ה' חוֹנֵן דָּל, אָמַר רַבִּי אֱלֵעָזָר כְּתִיב (תהלים קלו, כה): נָתַן לָחֵם לְכָל בָּשָׂר, בָּא זֶה וְחֻטְף לוֹ אֶת הַמְצוּנָה, אָמַר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲלֵי לְשָׁלֵם לוֹ גְּמוּלוֹ, הָדָא הוּא דְכְתִיב (משלי יט, יז): וּגְמָלוֹ יִשְׁלַם לוֹ. רַבִּי תַנְחוּמָא אָמַר לֵה בְּשֵׁם רַבִּי חִזְיָא בַר אָבָא רַבִּי נַחְמָן אָמַר לֵה בְּשֵׁם רַבִּי יוֹדֵן בְּרַבִּי שׁוֹמְעוֹן וְרַבְּנָן בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ, אֶלְמָלָא מְקַרָא כְּתוּב אִי אֲפָשֵׁר לְאָמְרוֹ, כְּבִכּוּל דְּרַכּוֹ שֶׁל לֵוִי לֵהוּיֹת עֶבֶד לְמְלוּנָה, הָדָא הוּא דְכְתִיב (משלי כב, ז): וְעֶבֶד לֵוִי לֵהוּיֹת מְלוּנָה, רַבִּי פִנְחָס בְּשֵׁם רַבִּי רְאוּבֵן אָמַר כָּל מִי שְׁנוֹתָן פְּרוּטָה לְעָנִי הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא נּוֹתֵן לוֹ פְּרוּטוֹת, וְכִי פְרוּטָה נּוֹתֵן לוֹ וְהָלֹא לֹא נּוֹתֵן לוֹ אֱלָא נִפְשׁוֹ, הָא כִּיצַד הִיָּתָה כִּכְר בְּעֵשֶׂר פְּרוּטוֹת וְעָנִי עוֹמֵד בְּשׁוֹק וְאִין

בידו אלא תשעה ובא אחד ונתן לו פרוטה ונטל כפר ואכלה ושבת נפשו עליו, אמר לו הקדוש ברוך הוא אף אתה בשעה שנפשו מצפצפת לצאת מתוך גופך, אני משיבה לך, לפיכך משה מזהיר לישראל וכי ימוך אחיך.

ג דבר אחר, וכי ימוך, הדין הוא דכתיב (משלי יא, יז): גמל נפשו איש חסד, זה הלל הזקן, שבשעה שהיה נפטר מתלמידיו היה מהלך והולך עמו, אמרו לו תלמידיו רבנו להיכן אתה הולך אמר להם לעשות מצוה, אמרו לו וכי מה מצוה זו, אמר להן לרחץ בבית המרחץ, אמרו לו וכי זו מצוה היא, אמר להם, הן. מה אם איקונין של מלכים שמעמידים אותן בכתי טרטיאות ובכתי קרקסיאות, מי שנתמנה עליהם הוא מורקן ושוטפן והן מעלין לו מזונות, ולא עוד אלא שהיא מתגדל עם גדולי מלכות, אני שנבראתי בצלם ובדמות, דכתיב (בראשית ט, ו): פי בצלם אלהים עשה את האדם, על אחת כמה וכמה. דבר אחר, גמל נפשו איש חסד, זה הלל הזקן, שבשעה שהיה נפטר מתלמידיו היה מהלך והולך עמו, אמרו לו תלמידיו רבנו להיכן אתה הולך, אמר להם לגמל חסד עם הדין אכסניא בגו ביתא. אמרו לו, כל יום אית לך אכסניא, אמר להם, והדין נפשא עלובתא לאו אכסניא הוא בגו גופא, יומא דין היא הכא למחר לית היא הכא.

דבר אחר (משלי יא, יז): גמל נפשו איש חסד ועבר שארו אכזרי, אמר רבי אלכסנדר זיה שמגעצת לו שמחה ואינו מדביק את קרוביו עמו משום צניות. אמר רבי נחמן כתיב (דברים טו, י): כי בגלל הדבר הזה, גלגל הוא שחזור בעולם, לפיכך משה מזהיר את ישראל וכי ימוך אחיך.

ד דבר אחר, וכי ימוך אחיך, הדין הוא דכתיב (משלי כט, יג): רש ואיש תככים נפגשו, (משלי כב, ב): עשיר ורש נפגשו עשה כלם ה'. רש זהו רש בתורה, ואיש תככים, זה ששונה סדר או שני סדרים. עמד רש עם איש תככים ואמר לו השני פרוק אחד והשנה, (משלי כט, יג): מאיר עיני שניהם ה', קנו העולם הזה והעולם הבא. עשיר ורש נפגשו, עשיר בתורה רש בתורה, אמר אותו רש לאותו עשיר, השני פרוק אחד, ולא השנהו, אמר לו מה אנא בעי מיתב ומתני יתך במשקין או במאימתי קרי ותני עם דכרתך, עשה כלם ה', מי שעשה לזה חכם יכול לעשותו טפש ומי שעשה לזה טפש יכול לעשותו חכם.

דבר אחר, רש, זה שהוא רש בנכסים. ואיש תככים, זה שהוא עושה בפעלה, עמד רש עם איש תככים, אמר לו תן לי מצוה, ונתן לו, מאיר עיני שניהם ה', זה קנה חיי שעה וזה קנה חיי העולם הבא. עשיר ורש, עשיר זה שעשיר בנכסים, ורש זה שרש בנכסים. עמד רש עם העשיר אמר לו תן לי מצוה, ולא נתן לו, עשה כלם ה', מי שעשה זה עני יכול לעשותו עשיר ומי שעשה לזה עשיר יכול לעשותו עני, אמר העשיר לאותו העני לית את אגיל לעי ונגיס, חמי שקיין, חמי פרעין, חמי פרסון, חמי קפרן, אמר לו הקדוש ברוך הוא לא דיך שלא נתת לו משלך מאומה, אלא כמה שנתתי לו אתה מכניס לו עין רעה, לפיכך (קהלת ה, יג): והוליד בן ואין בידו מאומה, מן כל מה דהות ליה לא ישבוק לבריה ונסיב מומא לנפשיה, לפיכך משה מזהיר את ישראל וכי ימוך אחיך.

ה רבי תנחום ברבי חיא פתח (קהלת ז, יד): ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה [כין] גם את זה לעמת זה עשה האלהים, אם באת רעה לחברך ראה היאך לזכות בו ולפרנסו כדי שתקבל מתן שכרו. כך היה רבי תנחום ברבי חיא עושה בשעה שאמו לוקחת לו ליטרא אחת של בשר מן השוק היתה לוקחת לו שתיים, אחת לו ואחת לעניים, על שום גם את זה לעמת זה עשה הקדוש ברוך הוא צניים ועשירים כדי שיהו זכין אלו לאלו, לפיכך משה מזהיר לישראל וכי ימוך אחיך.

ו דבר אחר, וכי ימוך אחיך, הדין הוא דכתיב (תהלים קו, מג): פועמים רבות יצילים והמה ימרו בעצתם וימכו בעונם, בימי שפט השופטים היו ישראל עובדים עבודת כוכבים ומשתעבדים במלכות ועושין תשובה ונגאלים, חוזרים ועובדים עבודת כוכבים ומשתעבדים במלכות ועושין תשובה ונגאלין, עד היכן, תרין אמוראין, חד אמר עד שדלו מן המצוות, ואחרניא אמר עד שגדלדלו מן הנכסים, עד שלא היתה ספיקא בידו של אחד מהן להביא אפלו קרבן עני, כמה דאת אמר (ויקרא יד, כא): ואם דל הוא ואין ידו משגת. **שמונה שמות נקראו לעני:** עני, אביון, מסכן, רש, דל, דף, קף, הלף. עני, כמשמעו. אביון, שמתאב לפל. מסכן, שהוא בזוי לפל, שנאמר (קהלת ט, טז): וחקמת המסכן בזויה. רש, מן הנכסים. דל, מדלדל מן הנכסים. דף, מדכדך, רואה דבר ואינו אוכל, רואה דבר ואינו טועם ואינו שותה. קף, שהוא מך לפני כל, עשוי כמין סקופה התחתונה, לפיכך משה מזהיר לישראל וכי ימוך אחיך. (ויקרא רבה לד).

**ארבע מדות באדם.** האומר שלי שלי ושלי שלי, זו מדה בינונית. ויש אומרים, זו מדת סדום (אבות ה).